

**ПСИХИЧНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ НА ЧОВЕКА –
ФАКТОРИ НА ВЛИЯНИЕ
ЛИЧНОСТ И СОЦИАЛНА СРЕДА**

ПСИХОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Том 20, Книжка 2, Септември 2017, 261-285

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://journalofpsychology.org>; e-mail: psy_research@abv.bg

ОПТИМИСТИЧНИ И ПЕСИМИСТИЧНИ НАГЛАСИ В СОЦИАЛЕН КОНТЕКСТ

Антоанета ХРИСТОВА¹, Илина НАЧЕВА², Борян АНДРЕЕВ³

*Институт за изследване на населението и човека при БАН-
Българска академия на науките, Департамент Психология*

БЪЛГАРИЯ, София 1113, ул. Акад. Георги Бончев, бл. 6

✉ a.hristova@iphs.eu¹; ✉ i.nacheva@iphs.eu²; ✉ borian@abv.bg³

Резюме. Статията представя резултати от национално представително изследване върху оптимизма, разбиран като генерализирана нагласа. Данните сочат различия в оптимистичните нагласи, свързани с характеристики като възраст, семеен статус, наличие на деца и брой източници на доход в домакинството. Изследването потвърждава хипотезата за наличие на връзка между възприятието за собствения икономически статус и демонстрираните нива на оптимизъм. Принос към темата е проучването на връзката между оптимизъм и политическа ориентация, евро идентичност, патриотични нагласи. В анализите е поставен акцент върху очакването за оптимистичен изход във връзка със социалния опит на индивида и по-широкия общественно-исторически контекст.

Ключови думи: оптимизъм; социална психология; политическа ориентация; патриотизъм; евро идентичност.

Статията да се цитира по следния начин:

Христова, А., Начева, И., Андреев, Б. (2017). Оптимистични и песимистични нагласи в социален контекст. *Психологични изследвания*, Том 20, Кн. 2, 2017, 261-285. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© А. Христова, И. Начева, Б. Андреев, 2017

Приноси на авторите в статията:

Антоанета Христова – Въведение, Теоретични предпоставки, Методология, Обсъждане на резултати, Изводи и заключение, Използвана литература

Илина Начева – Резюме, обработка на данни и графичното им представяне, Резултати и обсъждане
Борян Андреев – обработка на данни и графичното им представяне

Статията е постъпила през май 2017

Приета за публикуване през юли 2017

Публикувана през септември 2017

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

***THE PSYCHOLOGICAL WELL BEING – FACTORS OF INFLUENCE
PERSONALITY AND SOCIAL ENVIRONMENT***

PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Volume 20, No 2, September 2017, 261-285

ISSN 0205-0617 (Print) ISSN 2367-9174 (Online)

<http://journalofpsychology.org>; e-mail: psy_research@abv.bg

**OPTIMISTIC AND PESSIMISTIC ATTITUDES
IN THE SOCIAL CONTEXT**

Antoaneta HRISTOVA¹, Iliana NACHEVA², Boryan ANDREEV³

*Institute for Population and Human Studies –
Bulgarian Academy of Science, Department of Psychology*

BULGARIA, Sofia 1113, Acad. Georgi Bonchev St., Bl. 6

✉ a.hristova@iphs.eu¹; ✉ i.nacheva@iphs.eu²; ✉ borian@abv.bg³

Abstract. *The article presents results of a national representative survey on optimism, understood as a generalized attitude. The data shows differences in optimistic attitudes related to characteristics such as age, marital status, availability of children and number of sources of income in the household. The study confirms the hypothesis of a link between the perception of own economic status and the demonstrated levels of optimism. Contribution to the topic is the study of the relationship between optimism and political orientation, euroidentity, patriotism. The analysis focuses on the expectation for an optimistic outcome in relation to the individual's social experience and the wider socio-historical context.*

Keywords: Optimism; Social Psychology; Political orientation; Patriotism; Euroidentity.

The article can be cited as follows:

Hristova, A., Nacheva, I., Andreev, B. (2017). Optimistichni i pesimistichni naglasi v socialen kontekst. [Optimistic and pessimistic attitudes in the social context]. *Psychological Research*, Volume 20, Number 2, 2017, 261-285] ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online), (in Bulgarian).

© A. Hristova, I. Nacheva, B. Andreev, 2017

Contribution:

Antoaneta Hristova – Introduction, Theoretical background, Methodology, Results & Discussion, Conclusions, References

Iliana Nacheva – Abstract, Data processing and graphics, Results & Discussion

Boryan Andreev – Data processing and graphics

Submitted – May 2017

Revised – July 2017

Published – September 2017

The authors have read and approved the final manuscript.

Темата за това доколко оптимист или пессимист е съвременният българин се коментира често в публичното пространство. Ракурсите по темата варират – от повтарящи се тези на тема дали сме щастливи и доколко сме оптимисти в условията, в които живеем и изборите, които правим, до експертизата, че оптимизмът е лош съветник за психичното благополучие и не трябва да го използваме като мантра.

Проведеното изследване има за цел да допринесе към отговора на въпроса какви са преобладаващите нагласи на съвременният българин спрямо определен спектър от избрани за анализ социални теми.

ПСИХОЛОГИЯТА НА ОПТИМИЗМА

Оптимизмът е аспект, свързан с индивидуалното и социалното благосъстояние. В качеството си на генерализирана нагласа той фокусира вниманието на учени, работещи в различни дисциплини, което с течение на времето е довело до разнообразие в разбиранията и дефинициите по темата. И популярният дебат, и научната дискусия често описват оптимизма или като положителна черта, или като нездравословна самозаблуда. По-нататък ще се спрем на двете страни на аргумента, за да намерим баланс между тези перспективи. Важно е оптимизмът да бъде разглеждан не само на ниво индивид, но и да бъдат отчетени неговите социални аспекти.

Психологията, вероятно повече от всяка друга дисциплина, е доминирала в изучаването на оптимистичната нагласа, разбира се, основно като характеристика на личността. През първата половина на XX век изтъкнати психолози като Зигмунд Фройд и Ерик Ериксън установяват идеята за оптимизма като вродена човешка черта. Те твърдят, че оптимизмът е характеристика, която трябва да бъде контролирана, защото насърчава илюзията за положителни резултати, които не винаги могат да бъдат постигнати в реалния живот. Да бъдеш оптимист е опасно за душевното благополучие, защото насърчава косвено възприемане на реалността. Следвайки тази идея, психоло-

зите от началото на XX век първоначално обезкуражават „гледането от светлата страна“ в полза на по-измерим, даже по-мрачен и прагматичен поглед върху света. Аналогично терапевтите от това направление насърчават пациентите да мислят реалистично, избягвайки идеята, че оптимистичното мислене само по себе си може да доведе до положителни резултати.

През втората половина на XX век все по-голямото количество психологически изследвания, свързани с оптимизма и психичното здраве, започват да се отдалечават от тази негативна перспектива. Психолозите се ориентират към идеята, че човешките същества имат естествена склонност да мислят за живота в положителен аспект, независимо от обективните доказателства, които биха могли да предположат нещо друго. Това, по същество „добро нещо“, ни стимулира да постигнем положителни резултати или да поддържаме определени ценности. Например големи групи хора имат положителна нагласа към идеята за брак, въпреки нарастващия процент на разводите. По същия начин, хората са склонни да подценяват вероятността от заразяване с определени заболявания, въпреки обективния статистически изчислен риск за това. В изследване върху нагласи сред пушачите, проведено от психолога Нийл Уайнщайд например, се установява, че участниците оценяват вероятността те лично да заболелият от рак на белите дробове като по-ниска в сравнение със „средния пушач“, въпреки доказателствата за противното (Weinstein, Marcus, Moser 2005).

Положителната перспектива спрямо оптимизма е много популярна сред съвременните психолози, макар и повечето да признават, че оптимизмът може да се преживее в различни формати, не всички от които са полезни за психичното благополучие. В книгата си „Положителни илюзии: творческо самоудовлетворение и здравословен ум“, психологът на UCLA Шели Тейлър посочва важната разлика между илюзията и заблудата в оптимизма. Положителната самозаблуда (способността ни да се сещаме избирателно за най-

добрите моменти от живота си) може да има благоприятни резултати, когато такива илюзии се основават по някакъв начин на реалността. Когато започнем да се заблуждаваме за напълно нереалистични положителни бъдещи резултати, оптимизмът се превръща в това, което тя нарича „измамен оптимизъм“ и може да започне да оказва отрицателно въздействие върху умственото и емоционалното благополучие.

Психолозите разграничават също различни нива на оптимизъм като признават, че оптимизмът приема различни форми в зависимост от обекта, към който се насочва. Американските автори Майкъл Шейър и Чарлс Карвър изследват въздействието на оптимизма в качеството му на диспозиция при справяне в определени житейски ситуации (Scheier, Carver 1987: 1985). От друга страна, ситуационният оптимизъм (или „малкият“ оптимизъм) описва оптимизма, насочен към конкретно събитие. В този смисъл, човек може да бъде по принцип склонен към оптимизъм, но да отнесе по-песимистични очаквания към резултатите в конкретен сценарий или ситуация.

Степента, в която човек е оптимист в голям или малък мащаб, често се свързва с нивото на контрол (т.е. способността активно да участва в реализацията на събитието), което се преживява в конкретна ситуация. В този смисъл изборите, които правим, и рисковете, които поемаме, се извършват с оптимизъм или липса на такъв, или във връзка с нашата собствена активност, или във връзка със силите (съдба, късмет, икономика, биология, и т.н.) извън нашия контрол.

Оптимизмът играе важна роля в човешкия опит а) като положителен аспект на мислене за миналото/бъдещето и постигане на цели, б) като негативно влияние чрез нереалистичните надежди и оценки, или в) като психологичен дефицит, водещ до депресия и песимизъм.

Но какво точно прави някои хора по-оптимистични от другите? Това различие ес-

тествено ли се проявява? Или всички сме способни да сме оптимисти? Изследвания в областта на неврологията показват, че нивата на оптимизъм и песимизъм се регулират от дейността в определени зони на мозъка, което означава, че оптимизмът сам по себе си е нещо, вкоренено в човешкото съзнание. Според изследване, проведено от д-р Елизабет Фелпс в Нюйоркския университет, оптимизмът е свързан с различни нива на мозъчна корава активност (средата на мозъка зад и над дясното око). Тя предполага, че някои хора са по-рационални, а други по-склонни към оптимистична нагласа, точно както някои са по-склонни към депресия и други проблеми на психичното здраве¹. За Фелпс оптимизмът започва като невронен модел, който влияе в определена част от мозъка. Оптимистите имат мозъци, които са устроени да мислят по-позитивно за настоящия и бъдещи събития. За тези, които не са свързани по този начин, е по-трудно да си представят положителни резултати.

Психологът Мартин Селигман разработва в рамките на последните две десетилетия концепция за оптимизма като пластична характеристика (Селигман 2017; Seligman 1998). Според неговите възгледи, по-малко оптимистичните могат да тренират мисленето си по посока на позитивиране на нагласите. Това включва целенасочено трениране срещу прояви на заучена безпомощност или тенденция събитията да се тълкуват в песимистичен план, когато се сблъскваме с последователни негативни ситуации, в които човек изглежда няма контрол над резултатите. Песимистите, твърди Селигман, са склонни да се обвиняват за лошите неща, докато оптимистите са естествено предразположени да бъдат по-малко засегнати от негативните събития, като отчитат възможните външни фактори, които са оказвали влияние върху лошия резултат. Авторът счита, че чрез използване на техники за позитивно мислене, може да се подобри психичното благосъстояние на личността.

¹ Повече по темата можете да прочетете в сайта на лабораторията на д-р Фелпс към Нюйоркския университет: <http://www.psych.nyu.edu/phelpslab/>

Доколко хората могат да бъдат разпределени в категории „оптимист“ и „песимист“ остава спорно, както и идеята, че оптимистичните нагласи могат толкова лесно да бъдат локализирани чрез активност в определена зона на мозъчната кора. Идеята за оптимизма като вродена човешка характеристика обаче със сигурност е интересна. От гледна точка на еволюцията някои социолози, включително експертът по оптимизма и съветникът на SIRC д-р Лионел Тайгър приема, че оптимизмът е един от отличителните фактори, които позволяват на хората да напредват и да се развиват (Tiger 1985). Силата на позитивното мислене е да приемаме най-доброто да развие стремежите си, което в крайна сметка прави възможно реализирането на такъв сценарий. Без този безразсъден аспект на нашето социално-биологично съществуване не бихме поели риска да се изкачим по дърветата, да се заселим в общности или да се забъркаме с опасни неща като електричество или компютърни чипове. Разбира се, приемането на тези шансове за позитивно развитие включва оценка на риска и преодоляване на страховете от провал, както и на индивидуални или социални дефицити.

Тайгър подсказва, че оптимизмът е станал важна част от човешкия живот в момент, когато започва да се развива активно възприятието за бъдещото време, а в резултат на това и осъзнаването на собствената смъртност. За да противодейства на потискащата неизбежност на смъртта, ние започваме да подкрепяме оптимистичното мислене като начин за визуализиране на бъдещите събития. Това също така става важен аспект на социалната организация, тъй като отделните членове на общността трябва да споделят или да бъдат принудени да споделят обща цел за бъдещето, за да функционира обществото. Разделението на труда и организацията на ресурсите в този смисъл са обвързани по значим начин със способността да се мисли положително за резултатите от една обществена дейност, която може да не изглежда най-изгодната възможност за даден човек.

Очертаните подходи са полезни, тъй като представляват рамка, отчитаща социалното значение на оптимизма – неговата роля при определянето на начина, по който действат с други хора в конкретен социален и исторически контекст.

СОЦИОЛОГИЯ НА ОПТИМИЗМА

Аргументите на социологията и социалната антропология подчертават социалните, а не биологични или психологични аспекти на надеждата и оптимизма. Те подчертават факта, че оптимизмът е социално конструиран и контекстуален. В този смисъл оптимизмът за бъдещето може да се разглежда като основен аспект на обществения живот, който обаче се проявява по много различни начини в различни социални и културни среди. Също така има разнообразни значения и се проявява в разнородни гледни точки към живота. Оптимизмът е от съществено значение за идеите, свързани с религията (свързан е с разбиранията за прераждане и за отвъден живот), ритуали (където, тост и т.н.), любов (нашият оптимизъм за успеха на взаимоотношенията), семейство (особено деца като символ на естествено оптимистично бъдеще) и за някои от завладяващите идеологии и ценности, като свобода, демокрация, справедливост и т.н. Как преживяваме тези аспекти на социалното зависи от нашата среда и възгледи. Както подчертава Тайгър, няма „обективно определение“ за оптимизъм.

Мисленето за оптимизма като социално явление поставя въпроса как хората поддържат позитивни нагласи и очаквания по отношение на другите около тях. Това може да се наблюдава на национално равнище по отношение на различните аспекти на социалния живот – от колективния или заразен оптимизъм за политическото бъдеще през различни „месиански“ представи спрямо нови харизматични обществени лидери. (В голяма степен аналогични процеси могат да бъдат наблюдавани и по отношение на песимизма, внушаван през медиите). Също така оптимизмът играе

важна роля по отношение на социални взаимодействия, трудовата мотивация, изграждането и поддържането на приятелски и интимни връзки.

СОЦИАЛНИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ТЕОРИИ ЗА ОПТИМИЗМА

В традиционните разбирания по темата е залегнала идеята, че оптимизмът е характеристика преди всичко на индивидуалното съзнание, но редица аргументи сочат в полза на предположението, че той е също така продукт на социалното взаимодействие и опит. Комбинирането на тези две гледни точки – психологическа и социална – позволява да подходим към изследването на оптимизма по балансиран и критичен начин.

ЦЕЛИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящото изследване си поставя за цел да изследва нивата на оптимизъм и песимизъм, като проследи влиянието им върху различни аспекти на социалния и политически контекст.

По-конкретно фокусът е насочен към влиянието на оптимизма върху нагласите като проевропеизъм и патриотизъм, влиянието на идеологическото самоопределяне върху оптимизма, връзката му с определени демографски характеристики като пол, възраст, семейно положение, образование и брой деца в семейството, както и влиянието на икономическия статус върху оптимизма.

ХИПОТЕЗИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Допускаме, че нивата на оптимизъм ще бъдат малко над средните за скалата, предвид нормата в тенденция на големи генерални съвкупности.
2. Приемаме, че фактори като възраст, семейно положение, образование, брой деца под 18 години и икономически статус, влияят върху нивата оптимизъм. Приемаме, че оптимизмът има връзка и зависи от възрастта, семейното положение,

ние, образованието, брой деца в семейството под 18 години и икономически статус.

3. Предполагаме нивата на оптимизъм да повлияват нагласите към проевропеизъм и патриотизъм;
4. Допускаме влияние на фактора идеологическо (политическо) самоопределяне върху оптимизма.

МЕТОД НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Подбрани са 6 айтема от въпросника на Величков и колеги за измерване на генерализирани очаквания (Величков, Радославова и Рашева 1993).

Съответно три айтема от скалата „Оптимизъм“ с най-високи стойности корелация с общия бал (α): *Аз съм от хората, които вярват в добрия изход на трудностите* (.60), *Аз съм от хората, които гледат с оптимизъм на живота* (.54) и *Убеден съм, че лошото не продължава дълго* (.51) и три от скалата „Негативни очаквания“: *Подготвен съм повече за лошото, защото мисля, че то се случва по-често* (.58), *Мисля, че една неприятност обикновено води след себе си други* (.51) и *Приятните неща в живота са много малко* (.51). Отговорите се дават в 5-степенна ликертова скала.

Нормите на скалата в етапа на създаването ѝ са съответно $X = 34,31$ за оптимистичните очаквания и $19,03$ за негативни очаквания или средно $26,67$. Данните показват незначими разлики между мъже и жени и увеличаване на песимизма с възрастта.

В изследването са включени въпроси, свързани с европейска идентичност и проевропеистични нагласи (задълбочен анализ по темата в: Зографова 2016). Използваната тук скала за патриотизъм включва айтеми от оригиналните скали за патриотични и националистични нагласи на Костерман и Фешбах (Kosterman, R. & S. Feshbach 1989), преведени на български език и адаптирани в изследвания на Зографова (Зографова 2002, 2004). Въпросникът съдържа следните твърдения, които респондентите са оценявали по петстепенна ликертова скала, варираща от „изобщо не съм съгла-

сен“ до „напълно съм съгласен“: „Първото задължение на всеки млад българин е да уважава националните истории и наследство“, „България е най-хубавата страна на света“, „ Наистина е важно България да бъде номер едно на Балканите във всичко, което прави“, „Общо казано, аз твърде малко уважавам българите“, „Чувствам голяма гордост, че живеем в „земен рай“, „Гордея се, че съм българин“. Скалата за патриотизъм показва удовлетворителни параметри за вътрешна консистентност с α (.795).

Икономическият статус се определя от субективна самооценка по 5-степенна скала, както следва:

Какво е сегашното икономическо положение на Вас или Вашето семейство?

Разполагаме с достатъчно пари за задоволяване на нуждите си и имаме възможност да спестяваме. 1

Разполагаме с достатъчно пари за задоволяване на нуждите си, но не успяваме да спестяваме. 2

Налага се малко да ограничим потреблението си. 3

Налага се доста да ограничим потреблението си, но успяваме да се справим. . . . 4

Налага се да ограничим потреблението си и не успяваме да се справим. 5

Самоопределянето по политически възгледи се извършва чрез съотнасяне на изследваното лице спрямо избрана зона от политическото пространство върху дефинирана права:

Къде бихте разположили собствените си политически възгледи в скалата?

Ляво   Център   Дясно

Демографските характеристики – пол, възраст, семейно положение, образование, брой деца под 18 години, брой лица в домакинство със собствен доход, се установяват чрез конкретни затворени въпроси.

ИЗВАДКА

Изследването е проведено в периода 10–21 април 2017 г. То е национално представително сред пълнолетното население на страната, обхващащо 1200 ефективни интервюта. Структурирано е в тристепенна гнездова извадка, включваща 120 гнезда в 44 населени места, 30% от които реализирани в малки градове и села по метода на пряко стандартизираното интервю по домовете на интервюираните лица.

РЕЗУЛТАТИ

Табл. 1. показва отличната надеждност на приложената скала за оптимизъм и песимизъм.

ТАБЛИЦА 1
НАДЕЖДНОСТ НА СКАЛА ЗА ОПТИМИЗЪМ
TABLE 1
RELIABILITY SCALE FOR OPTIMISM

Алфа на Кронбах	Бр. айтеми
,904	6

Измерената средна стойност е 3,42, което е значимо по-високо от получената средна стойност в периода на създаване на скалите (2,67) (табл. 2.).

С цел проверка значимостта на различията между мъже и жени по измерението „оптимизъм“ е приложен т-тест за независими извадки. Полученият резултат показва, че при мъжете оптимизмът е значимо по-висок спрямо жените, но големината на ефекта по Коен, $d = 0,11$ е по-малка от типичната. Тези резултати не ни дават основание да твърдим категорично, че мъжете са значимо по-оптимистични от жените (табл. 3.).

Връзката на възрастта и оптимизма е проверена с прилагането на еднофакторен дисперсионен анализ. Резултатите потвърдиха нашето допускане, че възрастта е фактор за оптимизма и че са налице значими разлики между отделните възрастови групи. От средните стойности се вижда

ТАБЛИЦА 2
СРЕДНИ СТОЙНОСТИ ПО АЙТЕМИ

TABLE 2
MEANS BY ITEMS

	MEANS	SD	N
A18-1. Аз съм от хората, които вярват в добрия изход на трудностите	3,63	1,11	1200
A18-2. Аз съм от хората, които гледат с оптимизъм на живота	3,64	1,14	1200
A18-3. Убеден съм, че лошото не продължава дълго	3,53	1,08	1200
A8-4. Подготвен съм повече за лошото, защото мисля, че то се случва по-често – реверсиран	3,13	1,18	1200
A18-5. Приятните неща в живота са много малко – реверсиран	3,35	1,3	1200
A18-6. Мисля, че една неприятност обикновено води след себе си други – реверсиран	3,18	1,19	1200

ТАБЛИЦА 3
ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ МЪЖЕ И ЖЕНИ

TABLE 3
SIGNIFICANCE OF DIFFERENCES BETWEEN MEN AND WOMEN

	Пол	N	Mean	Std. Deviation	t	p
Оптимизъм	Мъж	588	3,47	0,91	1,98	0,05
	Жена	612	3,36	1		

ТАБЛИЦА 4
ВРЪЗКА МЕЖДУ ВЪЗРАСТ И ОПТИМИЗЪМ

TABLE 4
CONNECTION BETWEEN AGE AND OPTIMISM

Възраст	N	Mean	Std. Deviation	F	p
18-25 години	108	3,97	0,78	28,21	0
26-35 години	168	3,75	0,84		
36-45 години	235	3,65	0,88		
46-55 години	192	3,52	0,93		
56-65 години	174	3,16	0,94		
66-75 години	212	3,04	0,94		
76 и повече години	111	2,93	0,93		
Всичко	1200	3,41	0,96		

ясно определена тенденция за понижаване на оптимизма с повишаване на възрастта, следователно можем да твърдим, че промяната на възрастта предполага промяна и на нивата на оптимизъм (табл. 4.).

Резултатът от теста на Левин потвърди, че не е нарушено изискването за хомогенност на дисперсиите и е подходящо из-

ползването на еднофакторен дисперсионен анализ (табл. 5.).

Разликите между отделните възрастови групи са проверени с прилагането на пост-хок анализ по метода на Геймс-Хоуел, тъй като независимо от теста на Левин съотношението между някои от възрастовите групи е по-голямо от 1,5 (табл. 6.).

ТАБЛИЦА 5
ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА НА ПРЕДПОСТАВКАТА
ЗА ХОМОГЕННОСТ НА ВАРИАЦИИТЕ

TABLE 5
LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF VARIANCE

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1,035	6	1193	,401

ТАБЛИЦА 6
ЗНАЧИМИ РАЗЛИКИ ПО ОПТИМИЗЪМ МЕЖДУ ОТДЕЛНИТЕ ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ

TABLE 6
SIGNIFICANT DIFFERENCES IN OPTIMISM BETWEEN AGE GROUPS

Възрастова група	Възрастови групи	Разлика между средни	p
18-25 години	26-35 години	,21098	,342
	36-45 години	,32963*	,011
	46-55 години	,45862*	,000
	56-65 години	,80300*	,000
	66-75 години	,94645*	,000
	76 и повече години	1,05756*	,000
66-75 години	18-25 години	-,94645*	,000
	26-35 години	-,73547*	,000
	36-45 години	-,61682*	,000
	46-55 години	-,48783*	,000
	56-65 години	-,14345	,756
	76 и повече години	,11110	,951
76 и повече години	18-25 години	-1,05756*	,000
	26-35 години	-,84658*	,000
	36-45 години	-,72793*	,000
	46-55 години	-,59893*	,000
	56-65 години	-,25456	,282
	66-75 години	-,11110	,951

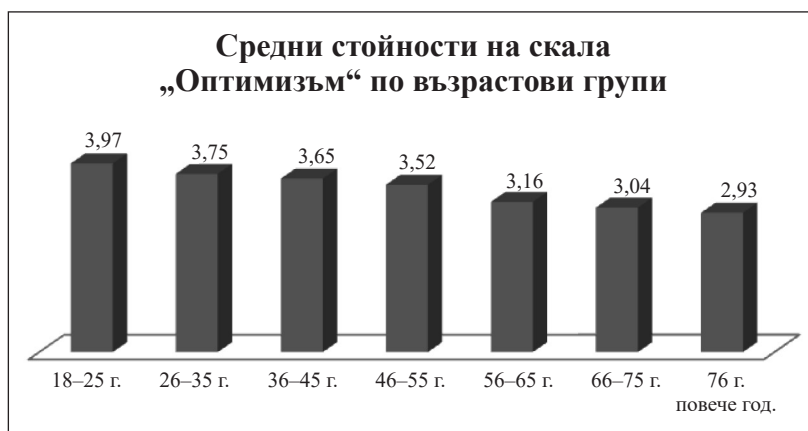
Резултатите потвърждават, че при лицата от възрастовите диапазони 18–25 години и 26–35 години, оптимизмът е значително по-силен в сравнение с лицата над 56 години (граф. 1.).

С прилагането на еднофакторен дисперсионен анализ е проверено нашето допускане за зависимост на оптимизма от семейното положение (табл. 7.).

От теста на Левин е видно, че има значима разлика в хомогенността на диспер-

сиите, с което е нарушена една от предпоставките за прилагането на еднофакторен дисперсионен анализ, поради което са приложени тестове за устойчивост на равенство на средноаритметичните стойности на Браун-Форсайт и Уелч (табл. 8.).

Коефициентите на Браун-Форсайт и Уелч са статистически значими, което ни позволява да продължим с прилагането на анализа и да определим дали има статистическо значимо различие между групите (табл. 9.).

ГРАФИКА 1. ОПТИМИЗЪМ ПО ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ

GRAPH 1. OPTIMISM IN AGE GROUPS

ТАБЛИЦА 7

ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА ХОМОГЕННОСТ НА ДИСПЕРСИИТЕ

TABLE 7

LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF DISPERSIONS

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
5,381	3	1196	,001

ТАБЛИЦА 8

ТЕСТОВЕ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА СРЕДНИТЕ СТОЙНОСТИ

TABLE 8

TESTS FOR STABILITY OF MEANS

	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	49,140	3	332,775	,000
Brown-Forsythe	47,844	3	609,882	,000

ТАБЛИЦА 9
ЗАВИСИМОСТ НА ОПТИМИЗМА ОТ СЕМЕЙНОТО ПОЛОЖЕНИЕ

TABLE 9
DEPENDENCE OF OPTIMISM ON FAMILY STATUS

Семейно положение	N	Mean	Std. Deviation	F	p
Неомъжени/ неженени	185	3,61	1,03	52,15	0
Семейни или живеещи заедно без брак	678	3,61	0,85		
Разведени/ разделени	111	3,16	0,89		
Овдовели	226	2,84	0,95		
Всичко	1200	3,41	0,96		

ТАБЛИЦА 10
ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ ОТДЕЛНИТЕ НИВА НА СЕМЕЙНИЯ СТАТУС
ПО ОПТИМИЗЪМ ПО МЕТОДА НА ГЕЙМС-ХОУЕЛ

TABLE 10
SIGNIFICANCE OF DIFFERENCES BETWEEN VARIOUS FAMILY STATUSES AND OPTIMISM BY
GAMES-HOWELL METHOD

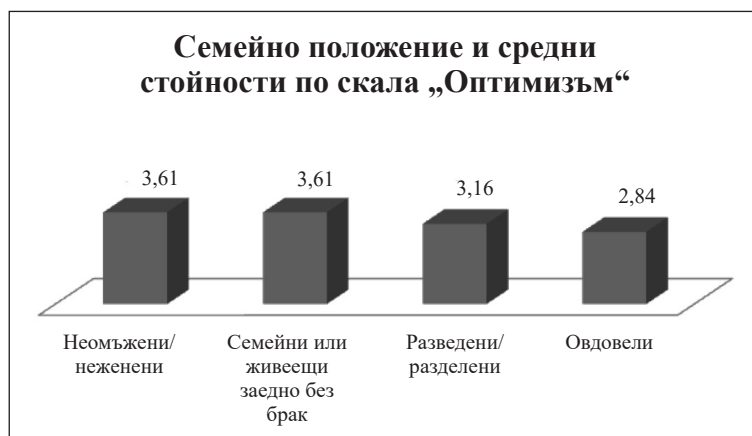
Семейно положение	Семейно положение	Разлики между средни	p
Неомъжени/ неженени	Семейни или живеещи заедно без брак	-,02504	,990
	Разведени/ разделени	,43934*	,001
	Овдовели	,79896*	,000
Семейни или живеещи заедно без брак	Неомъжени/ неженени	,02504	,990
	Разведени/ разделени	,46438*	,000
	Овдовели	,82399*	,000
Разведени/ разделени	Неомъжени/ неженени	-,43934*	,001
	Семейни или живеещи заедно без брак	-,46438*	,000
	Овдовели	,35962*	,005
Овдовели	Неомъжени/ неженени	-,79896*	,000
	Семейни или живеещи заедно без брак	-,82399*	,000
	Разведени/ разделени	-,35962*	,005

Резултатите показват, че семейният статус е фактор, който има връзка и определя оптимизма, и е налице значима разлика между отделните подгрупи (табл. 10.).

Резултатите показват, че лицата от групите „разведени/ разделени“ и „овдовели“ имат значимо по-ниски нива на оптимизъм от тези, които са „неомъжени/ неженени“

и „семейни или живеещи заедно без брак“ (граф. 2.).

Нашето допускане за зависимостта на оптимизма от образоването и за наличието на разлики между отделните степени на образование е проверено с прилагането на еднофакторен дисперсионен анализ (табл. 11.).

ГРАФИКА 2. ОПТИМИЗЪМ И СЕМЕЙНО ПОЛОЖЕНИЕ

GRAPH 2. OPTIMISM AND FAMILY STATUS

ТАБЛИЦА 11

ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА ХОМОГЕННОСТТА НА ДИСПЕРСИИТЕ

TABLE 11

LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF DISPERSIONS

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
4,150	4	1193	,002

ТАБЛИЦА 12

ТЕСТ ЗА ПРОВЕРКА УСТОЙЧИВОСТТА НА СРЕДНИТЕ СТОЙНОСТИ

TABLE 12

TESTS FOR STABILITY OF MEANS

	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	37,046	4	217,021	,000
Brown-Forsythe	38,439	4	383,102	,000

Тестът на Левин показва, че има значима разлика в хомогенността на дисперсиите, което налага прилагането на тестове за устойчивост на равенство на средноаритметичните стойности на Браун-Форсайт и Уелч (табл. 12.).

Коефициентите на Браун-Форсайт и Уелч са статистически значими, което ни позволя-

ва да продължим с прилагането на анализа и да определим дали има статистическо значимо различие между групите (табл. 13.).

Полученият резултат потвърди нашето допускане и показва, че образованието е фактор за оптимизма и са налице значими различия между нивата на образование (табл. 14.).

ТАБЛИЦА 13
 ЗАВИСИМОСТ НА ОПТИМИЗМА ОТ ОБРАЗОВАНИЕТО
TABLE 13
 DEPENDENCE BETWEEN OPTIMISM AND EDUCATION

Образование	N	Mean	Std. Deviation	F	p
Начално	36	2,9	0,96	40,63	0
Основно образование	155	2,76	0,99		
Средно общо образование	354	3,3	0,95		
Средно специално образование	337	3,52	0,81		
Висше/полувисше образование	316	3,8	0,88		
Всичко	1198	3,41	0,96		

ТАБЛИЦА 14
 ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ РАЗЛИЧНИТЕ НИВА НА ОБРАЗОВАНИЕ И
 ОПТИМИЗЪМ ПО МЕТОДА ГЕЙМС-ХОУЕЛ

TABLE 14
 SIGNIFICANCE OF DIFFERENCES BETWEEN VARIOUS EDUCATIONAL STATUSES
 AND OPTIMISM BY GAMES-HOWELL METHOD

Завършено образование	Завършено образование	Разлики между средни	p
Начално	Основно образование	,14149	,933
	Средно общо образование	-,39807	,149
	Средно специално образование	-,62146*	,005
	Висше/полувисше образование	-,90471*	,000
Основно образование	Начално	-,14149	,933
	Средно общо образование	-,53956*	,000
	Средно специално образование	-,76294*	,000
	Висше/полувисше образование	-1,04620*	,000
Средно общо образование	Начално	,39807	,149
	Основно образование	,53956*	,000
	Средно специално образование	-,22339*	,009
	Висше/полувисше образование	-,50664*	,000
Средно специално образование	Начално	,62146*	,005
	Основно образование	,76294*	,000
	Средно общо образование	,22339*	,009
	Висше/полувисше образование	-,28326*	,000
Висше/полувисше образование	Начално	,90471*	,000
	Основно образование	1,04620*	,000
	Средно общо образование	,50664*	,000
	Средно специално образование	,28326*	,000

Оптимизмът става по-силен с повишаване нивото на образование. Лицата с висше и полувисше образование имат значимо по-високо ниво на оптимизъм в сравнение с всички останали степени на образование (граф. 3.).

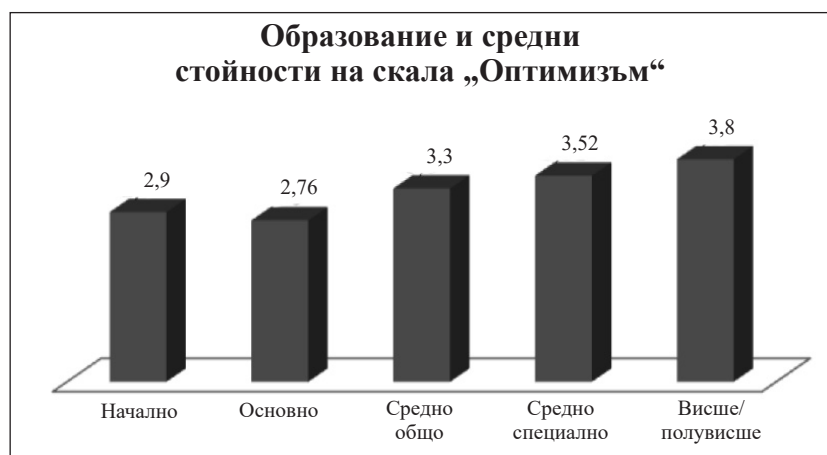
Факторът икономически статус се проверява чрез два параметъра – брой лица в домакинство със собствен доход и чрез влиянието на субективния икономически статус върху нивата на оптимизъм.

За да проверим допускането за зависимостта на оптимизма от броя лица

в семейството със собствен доход, сме приложили еднофакторен дисперсионен анализ.

Поради малкия брой лица, които имат пет или повече от пет членове със собствен доход, тази група е изключена от анализа (табл. 15.).

Тестът на Левин показва, че има значима разлика в хомогенността на дисперсиите, което налага прилагането на тестове за устойчивост на равенство на средноаритметичните стойности на Браун-Форсайт и Уелч (табл. 16.).

Графика 3. ОПТИМИЗЪМ И ОБРАЗОВАНИЕ
GRAPH 3. OPTIMISM AND EDUCATION

ТАБЛИЦА 15

ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА ХОМОГЕННОСТТА НА ДИСПЕРСИИТЕ

TABLE 15

LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF DISPERSIONS

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
7,022	3	1188	,000

ТАБЛИЦА 16

ТЕСТ ЗА ПРОВЕРКА УСТОЙЧИВОСТТА НА РАВЕНСТВОТО НА СРЕДНИТЕ СТОЙНОСТИ

TABLE 16

TESTS FOR STABILITY OF MEANS

	Statistica	df1	df2	Sig.
Welch	19,380	3	206,029	,000
Brown-Forsythe	23,438	3	501,748	,000

Коефициентите на Браун-Форсайт и Уелч са статистически значими, което ни позволява да продължим с прилагането на анализа и да определим дали има статистически значимо различие между групите (табл. 17.).

Резултатът показва, че нивото на оптимизъм зависи и от броя лица в домакинството, които имат собствен доход, като по този начин се потвърждава нашето допускание (табл. 18.).

ТАБЛИЦА 17

ЗАВИСИМОСТ НА ОПТИМИЗМА ОТ БРОЯ ЛИЦА В ДОМАКИНСТВОТО СЪС СОБСТВЕН ДОХОД

TABLE 17

DEPENDENCE OF OPTIMISM ON THE NUMBER OF HOUSEHOLDS WITH OWN INCOME

Брой лица в домакинството със собствен доход	N	Mean	Std. Deviation	F	p
Един	420	3,15	1,03	20,43	0
Двама	541	3,55	0,91		
Трима	183	3,5	0,83		
Четирима	48	3,75	0,78		
Всичко	1192	3,4	0,96		

ТАБЛИЦА 18

ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ БРОЯ ЛИЦА В ДОМАКИНСТВОТО СЪС СОБСТВЕН ДОХОД ПО ОПТИМИЗЪМ

TABLE 18

SIGNIFICANCE OF THE DIFFERENCES BETWEEN THE NUMBER OF PERSONS IN THE HOUSEHOLD WITH THEIR OWN INCOME ON OPTIMISM

Брой на лицата в домакинството, които имат собствен доход	Брой на лицата в домакинството, които имат собствен доход	Разлики между средни	Sig.
Един	Двама	-,41738*	,000
	Трима	-,44865*	,000
	Четирима	-,62579*	,000
Двама	Един	,41738*	,000
	Трима	-,03127	,973
	Четирима	-,20841	,308
Трима	Един	,44865*	,000
	Двама	,03127	,973
	Четирима	-,17714	,514
Четирима	Един	,62579*	,000
	Двама	,20841	,308
	Трима	,17714	,514

Увеличаването броя на лицата в домакинството значимо повишава силата на оптимизма. Смятаме, че поради малкия брой домакинства, които имат три или четири лица със собствен доход, е необходимо този резултат да бъде проверен и с други изследвания (граф. 4.).

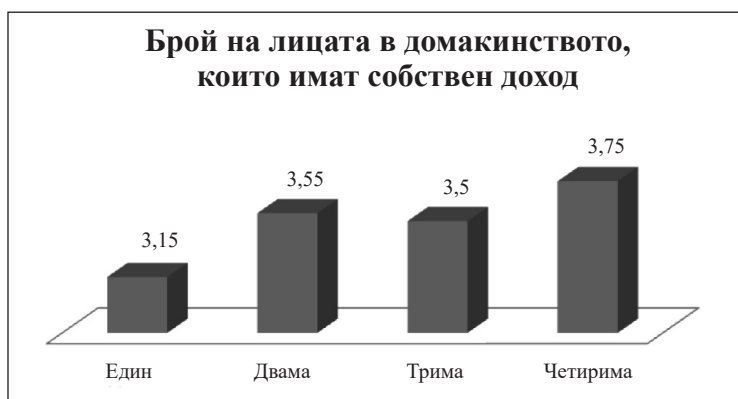
С цел да се установи линейната комбинация между скалата за икономическия статус и оптимизма е проведен единичен линеен регресионен анализ (табл. 19.).

Доходът е положителен, умерено силен предиктор за оптимизма. 15,3% от оптимизма могат да обяснят и определят от дохода. Това ни дава основание да прогно-

зираме, че с повишаване на дохода можем да очакваме и повишение на оптимизма. Полученият резултат напълно потвърди нашето допускане за влияние на дохода върху оптимизма.

За проверка на допускането ни за зависимост на оптимизма от броя деца в домакинството е приложен еднофакторен дисперсионен анализ. Тъй като само двама участници в изследването са с четири деца и не могат да образуват самостоятелна група, те са изключени от анализа (табл. 20.).

Полученият резултат показва, че има значима разлика в хомогенността на дисперсиите, което налага прилагането на тестове

ГРАФИКА 4. ОПТИМИЗЪМ И БРОЙ ИЗТОЧНИЦИ НА ДОХОДИ В ДОМАКИНСТВОТО

GRAPH 4. OPTIMISM AND NUMBER OF HOUSEHOLDS WITH OWN INCOME

ТАБЛИЦА 19

Влияние на икономическия статус върху оптимизма

TABLE 19

IMPACT OF ECONOMIC STATUS ON OPTIMISM

Независима променлива	Зависима променлива	B	t	β	p	R ²
Доход	Оптимизъм	0,33	14,72	0,4	0	15,3%

ТАБЛИЦА 20

ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА ХОМОГЕННОСТТА НА ДИСПЕРСИИТЕ

TABLE 20

LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF DISPERSIONS

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
6,447	3	1194	,000

за устойчивост на равенство на средно-аритметичните стойности на Браун-Форсайт и Уелч (табл. 21.).

Коефициентите на Браун-Форсайт и Уелч са статистически значими, което ни позволява да продължим с прилагането на анализа и да определим дали има статистическо зна-

чимо различие между групите. Броят деца в домакинството е фактор, който има връзка и влияе върху оптимизма (табл. 22.).

За нас представяваше интерес да проверим преди всичко значимостта на разликите между лицата с деца и тези, които нямат деца (табл. 23.).

ТАБЛИЦА 21

ТЕСТ ЗА ПРОВЕРКА УСТОЙЧИВОСТТА РАВЕНСТВОТО НА СРЕДНИТЕ СТОЙНОСТИ

TABLE 21

TESTS FOR STABILITY OF MEANS

	Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Welch	19,692	3	98,369	,000
Brown-Forsythe	24,719	3	271,887	,000

ТАБЛИЦА 22

ЗАВИСИМОСТ НА ОПТИМИЗМА ОТ БРОЯ ДЕЦА В СЕМЕЙСТВОТО

TABLE 22

DEPENDENCY OF OPTIMISM ON THE NUMBER OF CHILDREN IN THE FAMILY

Колко деца до 18 г. включително живеят във Вашето домакинство?	N	Mean	Std. Deviation	F	p
Без деца	814	3,3	0,99	17,99	0
С едно дете	232	3,77	0,85		
С две деца	129	3,57	0,79		
С три деца	23	3,48	0,68		
Всичко	1198	3,41	0,96		

ТАБЛИЦА 23

ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ РАЗЛИЧНИТЕ ГРУПИ НА ПРОМЕНЛИВАТА БРОЙ ДЕЦА В ДОМАКИНСТВОТО “ ПО НИВАТА НА ОПТИМИЗЪМ

TABLE 23

SIGNIFICANCE OF THE DIFFERENCES BETWEEN GROUPS OF THE VARIABLE „NUMBER OF CHILDREN IN THE HOUSEHOLD“ BY THE LEVELS OF OPTIMISM

(I) Колко деца до 18 г. включително живеят във Вашето домакинство?	(J) Колко деца до 18 г. включително живеят във Вашето домакинство	Разлики между средни (I-J)	Sig.
Без деца	С едно дете	-,48355*	,000
	С две деца	-,32469*	,000
	С три деца	-,23583	,395
С едно дете	Без деца	,48355*	,000
	С две деца	,15885	,293
	С три деца	,24772	,387
С две деца	Без деца	,32469*	,000
	С едно дете	-,15885	,293
	С три деца	,08887	,944
С три деца	Без деца	,23583	,395
	С едно дете	-,24772	,387
	С две деца	-,08887	,944

Лицата без деца имат значимо по-ниско ниво на оптимизъм от тези, които са с едно и две деца и незначимо по-ниско от лицата с три деца (граф. 5.).

За да проверим ролята на оптимизма като предиктор за патриотизма, е приложен линеен регресионен анализ (табл. 24.).

Оптимизмът е значим, положителен, но слаб предиктор за патриотизма. Само 2,7% от патриотизма се влияят и определят от оптимизма. Все пак можем да твърдим, че при леко повишаване на оптимизма слабо ще се повиши и патриотизма. Патриотизмът се определя в много по-висока степен от други предиктори.

Погърсено е влиянието на оптимизма върху патриотизма в зависимост от различните нива на доход. Резултатите показват, че е налице зависимост на връзката между оптимизъм и патриотизъм от дохода. При

лицата с най-ниски доходи, както и при тези с най-високи, няма никаква връзка и влияние на оптимизма върху патриотизма. Оптимизмът има ролята на слаб предиктор за патриотизма при останалите три нива на доход (табл. 25.).

За да проверим ролята на оптимизма като предиктор за евроидентичността е приложен линеен регресионен анализ. Полученият резултат потвърди нашето допускане и се установи, че оптимизмът е едно от условията, от които зависи евроидентичността. Можем да направим прогнозата, че с повишаване на оптимизма значимо ще се повиши и евроидентичността (табл. 26.).

Тук също е подложена на проверка зависимостта на влиянието на оптимизма върху евроидентичността от дохода (табл. 27.).

ГРАФИКА 5. ОПТИМИЗЪМ И БРОЙ ДЕЦА В ДОМАКИНСТВОТО
FIGURE 5. OPTIMISM AND NUMBER OF CHILDREN IN THE HOUSEHOLD

ТАБЛИЦА 24
ВЛИЯНИЕ НА ОПТИМИЗЪМ ВЪРХУ ПАТРИОТИЗЪМ

TABLE 24
INFLUENCE OF OPTIMISM ON PATRIOTISM

Независима променлива	Зависима променлива	B	t	β	p	R ²
Оптимизъм	Патриотизъм	0,11	5,77	0,16	0	2,7%

ТАБЛИЦА 25
Влияние на оптимизма върху патриотизма в зависимост от дохода

TABLE 25
INFLUENCE OF OPTIMISM ON PATRIOTISM IN RELATION TO INCOME

Доход	Независима променлива	Зависима променлива	B	t	β	p	R ²
Налага се да ограничим потреблението и не се справяме	Оптимизъм	Патриотизъм	0,06	1,57	0,09	1,57	0,8%
Налага се доста да ограничим потреблението, но се справяме	Оптимизъм	Патриотизъм	0,13	3,65	0,18	0	3,4%
Налага се да ограничим потреблението	Оптимизъм	Патриотизъм	0,21	4,46	0,26	0	6,9%
Достатъчно пари, но не успяваме да спестяваме	Оптимизъм	Патриотизъм	0,21	4,06	0,27	0	7,5%
Достатъчно пари и спестяваме	Оптимизъм	Патриотизъм	-0,03	-0,36	-0,06	0,72	0,4%

ТАБЛИЦА 26
Оптимизъм и евроидентичност

TABLE 26
OPTIMISM AND EUROIDENTITY

Независима променлива	Зависима променлива	B	t	β	p	R ²
Оптимизъм	Евроидентичност	0,63	20,77	0,51	0	26,5%

ТАБЛИЦА 27
Влияние на оптимизма върху евроидентичността в зависимост от дохода

TABLE 27
INFLUENCE OF OPTIMISM ON EUROIDENTITY IN RELATION TO INCOME

Доход	Независима променлива	Зависима променлива	B	t	β	p	R ²
Налага се да ограничим потреблението и не се справяме	Оптимизъм	Евроидентичност	0,51	8,61	0,44	0	19,6%
Налага се доста да ограничим потреблението, но се справяме	Оптимизъм	Евроидентичност	0,49	8,51	0,41	0	16,1%
Налага се да ограничим потреблението	Оптимизъм	Евроидентичност	0,57	7,2	0,41	0	16,1%
Достатъчно пари, но не успяваме да спестяваме	Оптимизъм	Евроидентичност	0,62	7,71	0,48	0	22,7%
Достатъчно пари и спестяваме	Оптимизъм	Евроидентичност	0,17	1,65	0,27	0,1	7,4%

За групата на лицата с най-високи доходи оптимизмът няма предиктивна стойност и не влияе върху евроидентичността. За всички останали групи оптимизмът е силен предиктор, от който зависи евроидентичността. Доходът е фактор, който определя връзката между оптимизъм и евроидентичност.

За определяне доколко оптимизмът е свързан и зависим от предпочитанията в политическия спектър, е приложен еднофакторен дисперсионен анализ (табл. 28.).

Полученият резултат показва, че има значима разлика в хомогенността на диспер-

сиите, което налага прилагането на тестове за устойчивост на равенство на средноаритметичните стойности на Браун-Форсайт и Уелч (табл. 29.).

Коефициентите на Браун-Форсайт и Уелч са статистически значими, което ни позволява да продължим с прилагането на анализа и да определим дали има статистическо значимо различие между групите (табл. 30.).

Политическото самоопределяне е фактор за оптимизма е са налице значими разлики между отделните групи (табл. 31.).

ТАБЛИЦА 28

ТЕСТ НА ЛЕВИН ЗА ПРОВЕРКА ХОМОГЕННОСТТА НА ДИСПЕРСИИТЕ

TABLE 28

LEVENE'S TEST FOR HOMOGENEITY OF DISPERSIONS

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
2,452	4	1195	,044

ТАБЛИЦА 29

ТЕСТ ЗА ПРОВЕРКА УСТОЙЧИВОСТТА РАВЕНСТВОТО НА СРЕДНИТЕ СТОЙНОСТИ

TABLE 29

TESTS FOR STABILITY OF MEANS

	Statistica	df1	df2	Sig.
Welch	39,751	4	169,792	,000
Brown-Forsythe	39,656	4	319,834	,000

ТАБЛИЦА 30

ЗАВИСИМОСТ НА ОПТИМИЗМА ОТ ПОЛИТИЧЕСКОТО САМООПРЕДЕЛЯНЕ

TABLE 30

DEPENDENCE OF OPTIMISM ON POLITICAL SELF-DETERMINATION

Къде бихте разположили собствените си политически възгледи в скалата?	N	Mean	Std. Deviation	F	p
Крайно ляво	42	3,29	0,99	38,15	0
Център-ляво	309	2,94	0,96		
Център	551	3,44	0,91		
Център-дясно	251	3,81	0,83		
Крайно дясно	47	4,01	0,74		
Всичко	1200	3,41	0,96		

ТАБЛИЦА 31

ЗНАЧИМОСТ НА РАЗЛИКИТЕ МЕЖДУ ОТДЕЛНИТЕ ГРУПИ ОТ ПОЛИТИЧЕСКИЯ СПЕКТЪР

TABLE 31

SIGNIFICANCE OF DIFFERENCES BETWEEN THE DIFFERENT GROUPS OF THE POLICY SPECTRUM

Къде бихте разположили собствените си политически възгледи в скалата?		Разлики между средни	Sig.
Крайно ляво	Център-ляво	,34886	,219
	Център	-,15126	,874
	Център-дясно	-,52044*	,019
	Крайно дясно	-,71302*	,003
Център-ляво	Крайно ляво	-,34886	,219
	Център	-,50012*	,000
	Център-дясно	-,86930*	,000
	Крайно дясно	-1,06188*	,000
Център	Крайно ляво	,15126	,874
	Център-ляво	,50012*	,000
	Център-дясно	-,36918*	,000
	Крайно дясно	-,56176*	,000
Център-дясно	Крайно ляво	,52044*	,019
	Център-ляво	,86930*	,000
	Център	,36918*	,000
	Крайно дясно	-,19258	,503
Крайно дясно	Крайно ляво	,71302*	,003
	Център-ляво	1,06188*	,000
	Център	,56176*	,000
	Център-дясно	,19258	,503

Лицата, определящи себе си в „крайно дясно“ и „център-дясно“, са значимо по-оптимистични от тези, които са в „център“, „център-ляво“ и „крайно ляво“.

Изводи

- Резултатите потвърждават, че при лицата от възрастовите диапазони 18-25 години и 26-35 години, „неомъжени/ неженени“ и „семейни или живеещи заедно без брак“, лицата с висше и полувисше образование, домакинствата с повече от едно лице със собствен доход и тези с

едно и две деца, имат значимо по-високи нива на оптимизъм.

- Резултатите показват, че е налице зависимост на връзката между оптимизъм и патриотизъм от дохода. При лицата с най-ниски доходи, както и при тези с най-високи, няма връзка и влияние на оптимизма върху патриотизма.
- Оптимизмът самостоятелно и през дохода влияе върху евро идентичността.
- Лицата от „крайно дясно“ и „център-дясно“, са значимо по-оптимистични от тези, които са в „център“, „център-ляво“ и „крайно ляво“.

Резултатите дават отговор и в голяма степен разобличават популярната теза за негативните нагласи на българина като нареждащ се най-ниско сред европейските народи по оптимизъм, щастие, удовлетвореност и т.н. Интересен факт е динамиката на покачване средните нива на оптимизъм от измерените през 1993 г. – 2,67 до 3,42 през 2017 г. Данните потвърждават наличието на връзка между нивата на оптимизъм и социалния контекст и нагласи (доходи, патриотизъм, проевропеизъм), както и взаимобвързаността му с бъдещето и перспективата в мисленето на индивидуално ниво (деца, жизнена перспектива и младежка възраст). Отчетените тенденции потвърждават разбирането за оптимистичните нагласи в качеството им на генерални нагласи, обвързани както с характеристиките на личността, така и със социалния опит и по-широкият общностен контекст.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Величков, А., Радославова, М., Рашева, М.** (1993). Метод за измерване на генерализирани очаквания за валидността на получените резултати (оптимизъм и негативни очаквания), *Българско списание по психология*, 1993/3, 85–100.
2. **Зографова, Й.** (2004). Национализъм, патриотизъм и интернационализъм – съществени взаимовръзки с нагласи към война и личностна агресивност. Психологични изследвания, кн. 2, 11–26.
3. **Зографова, Й.** (2002). Национализъм, нагласи към войната и индивидуална агресивност. В: Григоров, И., Николов, П., Русинова, (ред.), „Актуални проблеми на психологията на прага на третото хилядолетие“, ЮЗУ, Благоевград, 202–209.
4. **Зографова, Й.** (2016). Разнообразието от социалнопсихологична перспектива. Емайви консулт. София.
5. **Селигман, М.** (2017). Благоденствие. София. Хермес.
6. **Kosterman, R. & S. Feshbach** (1989). Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes, *Political Psychology*, v. 10, No. 2, 257-274.
7. **Scheier, M. F., Carver, C. S.** (1987). Dispositional optimism and physical well-being: the influence of generalized outcome expectancies on health. *Journal of Personality*. 55: 169-210. doi:10.1111/j.1467-6494.1987.tb00434.
8. **Scheier, M. F., Carver, C. S.** (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*. 4 (3): 219-247. doi:10.1037/0278-6133.4.3.219.
9. **Seligman, M.** (1998). *Learned Optimism: How to Change your Mind and your Life*. Free Press. New York.
10. **Tiger, L.** (1985). *Optimism: the Biology of Hope*. Kodansha International. New York.
11. **Weinstein, N. D., Marcus, S. & Moser, R.** (2005) Smokers' unrealistic optimism about their risk, *Tobacco Control*, 14(1), 55-59.

REFERENCES

1. **Velichkov, A., Radoslavova, M., Rasheva, M.** (1993). Metod za izmervane na generalizirani ochakvaniya za validnosta na poluchenite rezultati (optimizm i negativni ochakvaniya). [Method for measuring generalized expectations for the validity of the results obtained (Optimism and Negative Expectations)], *Bulgarian Journal of Psychology*, 1993/3, 85-100] (In Bulgarian).
2. **Zografova, Y.** (2004). Natsionalizm, patriotizm i internatsionalizm – sstestveni vzaimovrзки s naglasi km voynata i lichnostna agresivnost. [Nationalism, patriotism and internationalism – essential interrelations with attitudes to war and personal aggressiveness. *Psychological Studies*, vol. 2, 11-26] (In Bulgarian).
3. **Zografova, Y.** (2002). Natsionalizm, naglasi km voynata i individualna agresivnost. [Nationalism, attitudes to war and individual aggression. In: Grigorov, I., Nikolov, P., Rusinova, (Ed.), “Current Problems of Psychology at the Threshold of the Third Millennium“, SWU, Blagoevgrad, 202-209] (In Bulgarian).
4. **Zografova, Y.** (2016). Raznoobrazieto ot sotsialnopsihologichna perspektiva. [Diversity from social psychological perspective. Emayvi Consult. Sofia.] (In Bulgarian).
5. **Seligman, M.** (2017). *Blagodenstvie*. [Flourish]. Sofia, Hermes. (In Bulgarian).
6. **Kosterman, R. & S. Feshbach** (1989). Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes, *Political Psychology*, v.10,No.2, 257-274.
7. **Scheier, M. F., Carver, C. S.** (1987). Dispositional optimism and physical well-being: the influence of generalized outcome expectancies on health. *Journal of Personality*. 55: 169-210. doi:10.1111/j.1467-6494.1987.tb00434.

8. **Scheier, M. F., Carver, C. S.** (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4 (3): 219-247. doi:10.1037/0278-6133.4.3.219.
9. **Seligman, M.** (1998). *Learned Optimism: How to Change your Mind and your Life*. Free Press. New York.
10. **Tiger, L.** (1985). *Optimism: the Biology of Hope*. Kodansha International. New York.
11. **Weinstein, N. D., Marcus, S. & Moser, R.** (2005) Smokers' unrealistic optimism about their risk, *Tobacco Control*, 14(1), 55-59.

Prof. Antoaneta Hristova, PhD,

*Institute for Population and Human Studies –
Bulgarian Academy of Science
e-mail: a.hristova@iphs.eu*

Asst. Prof. Iliana Nacheva, PhD,

*Institute for Population and Human Studies –
Bulgarian Academy of Science
e-mail: i.nacheva@iphs.eu*

Asst. Boryan Andreev

*Institute for Population and Human Studies –
Bulgarian Academy of Science
e-mail: borian@abv.bg*